

*Napoci čovečanstva za razoružanje**

MILOŠ MINIĆ

Problem razoružanja i spoljna politika Jugoslavije

Razoružanje je stari problem, sa vrlo dugom istorijom. Još u periodu između prvog i drugog svetskog rata Društvo naroda je vodilo dugogodišnje debate o opštem razoružanju, ali nije uspeo da učini ni korak napred u tom pravcu. Dolaskom fašizma na vlast u Italiji i Nemačkoj i ubrzanom militarizacijom Japana, Evropa i svet su ušli u veliku trku u naoružanju koja je dostigla vrhunac izbijanjem drugog svetskog rata.

Antifašistički karakter drugog svetskog rata razgoreo je u čitavom svetu težnje naroda da se izgradi novi svetski politički i ekonomski poredak koji bi se zasnivao na slobodi, nezavisnosti, suverenitetu i ravnopravnosti svih naroda i zemalja.

U periodu posle drugog svetskog rata narasle su težnje naroda da se uspostavi mir u svetu na osnovi principa miroljubive koegzistencije, da mir ne bude samo pauza i predah između dva svetska rata, nego trajan, zasnovan na novom međunarodnom poretku u kome neće biti dominacije ni eksploatacije u odnosima između zemljama i narodima. Ove težnje naroda sveta izražene su u stvaranju OUN i u donošenju njene Povelje.

Jačanje snaga mira, nacionalne emancipacije, slobode i progressa i oslobodilačka antikolonijalna borba mnogih naroda razorili su stari kolonijalni sistem. Nestale su sa lica zemlje stare kolonijalne imperije. Danas u svetu postoje značajniji ostaci kolonijalizma još samo na jugu Afrike.

* U izdanju VIZ-a u knjizi »Razoružanje problem savremenog sveta« štampani su, pored ostalih, i prilozi: M. Minića, D. Dozeta, N. Božića i M. Civića, koje objavljujemo u ovom broju. U »Vojnom delu« br. 6/77. objavljeno je više tekstova o problemima razoružanja.

U mnogim zemljama narodne revolucije su srušili kapitalistički sistem i vlast buržoazije, i stvorile nova socijalistička uređenja ili uređenja koja se razvijaju u pravcu socijalizma. Klasne borbe i socijalne revolucije i nacionalnooslobodilačke borbe ispunjavaju tri posleratne decenije.

Iz tog procesa nikle su mnoge nove nezavisne zemlje. Kolonije su jedna za drugom sticale slobodu i nezavisnost i konstituisale se u nove države.

Ali, imperijalizam se održao. Mada obuhvata mnogo manje geografske prostore nego ranije, njegova ekonomska, tehnološka i vojna moć su u stalnom porastu. Umesto starog kolonijalnog sistema, snage imperijalizma i dominacije uopšte nastavile su borbu za nove oblike potčinjavanja, kao što su neokolonijalizam, hegemonizam i drugi.

Iz ovih svetskih suprotnosti, posle pobede nad fašizmom svršetkom drugog svetskog rata, nastala su nova rivalstva, konfrontacije i borba za sfere uticaja i interesa velikih sila koje su bile saveznici u ratu protiv fašističkih sila Nemačke, Italije i Japana. Iz toga je proizišlo stvaranje antagonističkih vojno-političkih blokova odmah po svršetku rata, najpre NATO-pakta, a docnije Varšavskog ugovora. Stvaranje blokova i dug period hladnog rata, praćeni mnogobrojnim lokalnim ratovima i intervencijama velikih sila, ubrzalo je trku u kvantitativnom i kvalitativnom naoružanju. Vojno-politički blokovi postali su glavni nosioci trke u naoružavanju. Ova opasna trka traje i pojačava se iz godine u godinu. Naročito je opasna postala trka u nuklearnom naoružanju, čiji su nosioci najmoćnije velike sile, a pre svega supersile. Stokovi nuklearnog oružja su porasli toliko da bi u slučaju izbijanja novog svetskog nuklearnog rata mogao biti uništen najveći deo čovečanstva.

Globalni mir, ako izuzmemo preko stotinu lokalnih ratova, oružanih sukoba i vojnih intervencija, traje već trideset dve godine. Taj mir se do sada održava na ravnoteži vojne moći supersila i vojnih blokova, a pre svega na ravnoteži u nuklearnom naoružanju. Međutim, u sadašnjim uslovima, trka u naoružavanju prestaje da bude faktor ravnoteže i relativne bezbednosti, postajući sve više instrument očuvanja neravnopravnih odnosa u svetu i obezbeđenja u takvim odnosima dominantne uloge velikih sila.

Pojava pokreta nesvrstanosti na svetskoj pozornici, njegovo jačanje i izrastanje u jedan od najvažnijih međunarodnih faktora, koji već danas ima bitan uticaj na razvoj međunarodnih odnosa, imala je i ima istorijski značaj za očuvanje mira i izgradnju novih ravnopravnih međunarodnih odnosa. Pokret nesvrstanosti je sprečio podelu

čitavog sveta na antagonističke blokove i postao jedan od najbitnijih faktora održavanja postojeće relativne stabilnosti i očuvanja mira u današnjem svetu, koga potresaju duboke protivrečnosti i suprotnosti.

Ni posle izlaska sveta iz perioda hladnog rata na put popuštanja međunarodne zategnutosti, trka u naoružanju nije prestala.

Za produblјavanje procesa popuštanja međunarodne zategnutosti sve odlučnije se zalaže sve veći broj zemalja i naroda. Između supersila se nastavljaju pregovori o ograničavanju strateškog nuklearnog oružja, smanjenju oružanih snaga i naoružanja u centralnoj Evropi i o drugim pitanjima. Supersile nastoje, takođe, da se sporazumevaju i u pitanjima iz bilateralnih odnosa, kao i o nekim drugim najvažnijim međunarodnim problemima. Sigurno je da je dobro što velike sile vode ovakve pregovore, pod uslovom da se ne sporazumevaju na račun trećih zemalja, kao i da ne pokušavaju da monopoliziraju rešavanje međunarodnih problema kao što su jačanje detanta, razoružanje i drugi, koji se mogu trajno rešiti jedino uz puno učešće svih zemalja članica Ujedinjenih nacija.

Međutim, uporedo sa pregovaranjem i sporazumevanjem između supersila o ograničenom broju pitanja, nastavlja se i rivalstvo između njih u raznim regionima sveta.

U takvoj situaciji trka u naoružavanju, i nuklearnom i konvencionalnom, i dalje se pojačava i mir je u mnogome zavisao od toga da li će se održati sve labilnija ravnoteža vojne moći blokova, a pre svega nuklearne vojne moći dve najmoćnije svetske sile — SAD i SSSR.

I

Od završetka drugog svetskog rata do danas razvoj međunarodnih odnosa bio je praćen stalnom i rastućom trkom u naoružavanju. Samo nekoliko nedelja nakon potpisivanja Povelje OUN, 26. juna 1945. u San Francisku, bile su bačene prve atomske bombe od strane SAD na japanske gradove Hirošimu i Nagasaki. SAD su vrlo kratko zadržale monopol u tehnologiji proizvodnje ovog oružja. Nekoliko godina kasnije nastaje nuklearni »klub« kome se priključio najpre SSSR a ubrzo zatim Velika Britanija, Francuska i NR Kina. Time je odmah na početku bio otvoren put daljem razvoju i širenju ovih do sada najopasnijih oružja za masovno uništavanje, čime su međunarodnoj zajednici nametnuti novi vojni i politički problemi. Usledili su ubrzano gomilanje, usavršavanje i diversifikacija nuklearnih oružja, uz istovremeni razvoj i usavršavanje raketne tehnike i dru-

gih sredstava za lansiranje i navođenje. Kombinovanje nuklearnih oružja s interkontinentalnim sredstvima za lansiranje stvorilo je mogućnost za napad i uništenje bilo koje tačke na Zemljinoj kugli i dovelo do realne opasnosti da vojni konflikti između nuklearnih sila eskaliraju u svetski nuklearni sukob.

Druga sredstva za masovno uništavanje, kao što su hemijska i biološka oružja, takođe su se stalno usavršavala u periodu posle drugog svetskog rata. Mada su tokom rata sve zaraćene strane poštovala zabranu upotrebe ovih oružja na osnovu Ženevskog protokola od 1925. godine, ipak je u stalnom porastu pretnja da i ova sredstva budu upotrebljena u eventualnim oružanim sukobima.

Istovremeno, ogromno su narasli i arsenali tzv. konvencionalnog naoružanja koje je doživelo takva usavršavanja u pogledu razorne moći i preciznosti pogađanja da su se mnoga po efektima dejstva približila oružjima za masovno uništavanje.

Sve oštija trka u naoružanju predstavlja stalnu pretnju miru i bezbednosti u svetu. Ali, ona isto tako predstavlja težak ekonomski teret, jer angažuje i iscrpljuje ogromne materijalne i ljudske izvore mnogih zemalja, a najviše onih koje su glavni nosioci trke u naoružanju. Primera radi navodim nekoliko podataka iz autoritativnih studija uglednih međunarodnih naučnoistraživačkih institucija.

Izdaci za naoružanje u svetu 1961. godine bili su procenjeni na 120 milijardi dolara, 1971. porasli su na 200 milijardi, a prema podacima Ujedinjenih nacija na kraju 1976. skočili su već na oko 350 milijardi dolara, uz tendenciju stalnog porasta. Ogromni troškovi trke u naoružanju najbolje se, možda, mogu ilustrovati činjenicom što svake godine vojne aktivnosti u svetu apsorbuju sredstva koja odgovaraju ukupnom nacionalnom proizvodu zemalja koje čine siromašniji deo čovečanstva i obuhvataju dve trećine stanovništva sveta. Pomenut iznos je, na primer, 25 puta veći od iznosa strane pomoći zemljama u razvoju. Tri četvrtine ukupnih izdataka na naoružanje troše vojni blokovi. Na naoružanje i vojna istraživanja najviše troše SAD i SSSR, ali srazmerno visoke izdatke imaju i Francuska, Velika Britanija, SR Nemačka i Kina. Skoro ceo svetski izvoz oružja i vojne opreme takođe otpada na glavne činioce vojnih blokova.¹

Nije preterano reći da svet sedi na »buretu baruta«. Jedno od merila da se kvalifikuje kvalitativni aspekt trke u naoružanju bila bi procena svetskih zaliha smrtonosne moći koje su, razume se, astro-

¹ Economic and Social Consequences of the Armaments Race and its Extremely Harmful Effects on World Peace and Security. Dokument UN A/32/88, 12. VIII 1977.

nomski porasle kada se pojavilo nuklearno oružje. Brojka je ogromna; pre nekoliko godina bila je ekvivalentna otprilike 15 tona TNT po glavi stanovnika u svetu.²

Postojeći stokovi nuklearnog oružja su dovoljni da unište svet više puta. Broj nuklearnih bojevih glava nije poznat, ali se sa priličnim stepenom sigurnosti može govoriti o broju nosača različitih vrsta. Tako su, na primer, strategijske nuklearne snage SAD i SSSR 1974. godine iznosile 10—11.000 termonuklearnih bojevih glava koje su mogle da se lansiraju pomoću raketa ili bombardera.³ Ovaj broj je rastao veoma brzo, a takođe su bili u porastu nuklearni arsenali i ostalih nuklearnih sila. Podaci objavljeni od strane Međunarodnog instituta za istraživanje mira u Štokholmu (SIPRI) pokazuju da je broj nuklearnih bojevih glava dveju glavnih sila, koje se lansiraju putem raketa, porastao od oko 3.700 u 1970. godini na skoro 12.000 u 1976.⁴ Veruje se da njihova kombinovana eksplozivna snaga odgovara jačini 1,3 milona atomskih bombi tipa Hirošima.⁵

Što se tiče tzv. taktičkih nuklearnih oružja, ni o njima nema potpuno preciznih podataka; sa velikom verovatnoćom se operiše podacima da ih samo u Evropi ima 10.000 raznih vrsta. Međutim, veruje se da je njihov ukupan broj četiri puta veći u poređenju sa strategijskim nuklearnim bojevim glavama, mada njihova ukupna eksplozivna snaga predstavlja samo mali deo razorne moći prvih. Prema nekim izvorima, razorna snaga »taktičkih« nuklearnih oružja jednaka je otprilike snazi 700 miliona TNT, ili snazi oko 50.000 atomskih bombi tipa Hirošima.⁶

Trka u naoružavanju sve više poprima globalne razmere i mada se njen intenzitet znatno razlikuje od regiona do regiona, može se reći da je mali broj zemalja koje na neki način nisu njom obuhvaćene. Međutim, rivalstvo u naoružavanju između najvećih vojnih sila, posebno dveju supersila, je daleko najvažniji faktor u održavanju trke u naoružavanju, koja postaje sve opasnija zbog svoje kvalitativne dimenzije, tj. istraživanja novih sve ubitačnijih sistema oružja. Ova kvalitativna strana trke u naoružavanju predstavlja njen mnogo opasniji vid, jer istraživanje i razvoj novih vrsta oružja za masovno uništavanje i usavršavanje postojećih, pored toga što apsorbuje

² SIPRI, Yearbook of World Armaments and Disarmaments, 1969/70, str. 381.

³ The Defence Monitor, vol. 3, No. 7, August 1974 (Center for Defence Information, Washington).

⁴ SIPRI, Yearbook of World Armaments and Disarmaments, 1976, str. 24—25.

⁵ Ruth Sivard, World Military and Social Expenditures, 1976, str. 10—11.

⁶ SIPRI, Disarmament or Destruction, 1975, str. 11.

ogromna finansijska sredstva, tehnološke, naučne i materijalne izvore, doprinosi njenom stalnom pothranjivanju i intenziviranju.

Nesrazmera između izdataka koji se daju na vojna istraživanja i onih koja se izdvajaju, na primer, za medicinska istraživanja, za suzbijanje bolesti i gladi u svetu postaje sve alarmantnija. Za medicinska istraživanja troši se samo peti deo iznosa koji se daje na vojna istraživanja koja se procenjuju na oko 30 milijardi dolara godišnje. U mnogim zemljama gladuje ili pati od hronične neishranjenosti više od pola milijarde ljudi, a za ispunjenje programa razvoja nacionalnih poljoprivreda tih zemalja još uvek nije moguće obezbediti pomoć od tri milijarde dolara, što odgovara svega 1% vojnih budžeta industrijski razvijenih zemalja.

Svetska zdravstvena organizacija utrošila je u toku 10 godina 83 miliona dolara da potpuno iskoreni velike boginje u svetu i uspela je u tome. Ovaj iznos je manji od cene jednog modernog strategijskog bombardera. Međutim, iskorenjivanje malarije u svetu, od koje je ugroženo više od milijardu ljudi u 66 zemalja u razvoju, odvija se veoma sporo, jer se nije mogao obezbediti iznos od 450 miliona dolara, što odgovara polovini vojnih izdataka koji se utroše u toku jednog dana, ili samo trećini cene nuklearne podmornice tipa »trident«. Da pomenemo i često citirani podatak da je na vojna istraživanja, u vojnoj industriji i za održavanje savremenog naoružanja angažovano oko polovine ukupnog naučnoistraživačkog ljudskog potencijala u svetu, odnosno preko 400.000 najboljih naučnika i stručnjaka.

Najnovije procene ukazuju da je danas u svetu ukupno angažovano oko 60 miliona ljudi u vojnim ili vojno-povezanim zanimanjima,⁷ što odgovara ukupnoj radno proizvođačkoj snazi u Evropi, izuzev SSSR-a, ili oko 70% svih zaposlenih u SAD. (Oružane snage u svetu procenjuju se, međutim, na oko 22 miliona ljudi.)

Ukoliko se nastavi sadašnji tempo trke u naoružavanju, sigurno je da će novi sistemi oružja i nova tehnička sredstva ratovanja koštati sve više, a time će i trka u naoružavanju voditi iscrpljivanju i najbogatijih zemalja sveta. Ona već sada postaje nepodnošljiv teret i za mnoge razvijene, a krajnje je iscrpljujuća za većinu zemalja u razvoju.

Za vreme trideset i više godina postojanja Ujedinjenih nacija, uprkos više sporazuma koji se odnose na neke delimične mere kontrole naoružavanja, nije bilo moguće da se zaustavi ili ograniči trka u nuklearnom i klasičnom naoružavanju, čiji su protagonisti velike

⁷ Ruth Sivard, *World Military and Social Expenditures*, 1976, str. 9.

nuklearne sile. Nagomilana su neslućeno velika sredstva za masovno uništavanje koja prete opstanku ljudske zajednice. Isprobavanje i usavršavanje nuklearnog oružja i nuklearne vojne probe vrše se i dalje. Gomilaju se ogromne količine novih i usavršenih konvencionalnih oružja. Opasnost od daljeg širenja nuklearnog naoružanja nije zaustavljena. Sporazum o neširenju nuklearnih oružja, čiji cilj je bio, pre svega, da nove zemlje ne prelaze na proizvodnju nuklearnih oružja ali i da se zaustavi trka u nuklearnom naoružavanju, najmanje su poštovala nuklearne sile. One su od potpisivanja tog sporazuma, čiji su inicijatori i same bile, povećale u ogromnim razmerama stoke i razornu moć nuklearnog oružja. Tehnološka trka u naoružanju stalno donosi nova i snažnija sredstva razaranja i ide daleko ispred napora koji se čine u cilju razoružanja.

Stvorena je situacija koju međunarodna zajednica više ne može da toleriše i koja je suprotna naporima koji se čine u stvaranju novog, pravednijeg i boljeg međunarodnog poretka, a pogotovu u naporima za progresivne društvene preobražaje u svetu.

II

Problemi razoružanja nalaze se u centru pažnje OUN od samog njenog stvaranja, tj. perioda koji je takođe označio rađanje nuklearne ere. Razoružanje je jedan od zadataka koji proističe iz Povelje OUN. Prva rezolucija prihvaćena od strane Generalne skupštine 24. januara 1946. godine odnosila se na eliminisanje atomskog i drugih oružja za masovno uništavanje. Od tada pa do danas UN čine neprekidne napore da se zaustavi trka u naoružavanju. U Ujedinjenim nacijama stalno se odvija debata o razoružanju, iznose prednosti i preporuke međunarodne zajednice koje se upućuju nuklearnim i drugim vojnim silama u pogledu mera razoružanja. Ujedinjene nacije su inicijator novih autoritativnih studija iz šire oblasti razoružanja koje se tiču štetnih posledica eventualne upotrebe nuklearnog i drugih oružja za masovno uništavanje, smanjenja vojnih budžeta, stvaranja nenuklearnih zona i zona mira u svetu, proučavanja ekonomskih i društvenih posledica trke u naoružanju itd.

Generalna skupština je još 1959. godine jednoglasno potvrdila da je pitanje opšteg i potpunog razoružanja »jedno od najvažnijih sa kojim se danas svet suočava« i pozvala vlade zemalja članica da ulože sve napore za rešavanje tog problema.

Decembra 1961. godine Generalna skupština je pozdravila zajedničku izjavu, usaglašenu između vlada SSSR i SAD, o principima

kojima će se rukovoditi u pregovorima oko postizanja opšteg i potpunog razoružanja. Istovremeno, potvrdila je sporazum između njih o stvaranju novog pregovaračkog organa iz oblasti razoružanja, poznatog kao Komitet za razoružanje osamnaest zemalja, koji je kasnijim proširivanjem 1969. godine postao Konferencija komiteta za razoružanje.

U značajnije inicijative Ujedinjenih nacija, pokretane da bi se proces razoružanja ubrzao i postavile trajnije osnove za njegovo rešavanje, spada i Odluka Generalne skupštine od 1969. godine o proglašenju Dekade razoružanja počev od 1970. godine i usvajanje sveobuhvatnog programa razoružanja, koji su podneli Jugoslavija, Švedska, Meksiko, Maroko, Irska i Pakistan (program je prihvaćen od strane Generalne skupštine 7. decembra 1970. godine).

Nakon pet godina od proglašenja Dekade razoružanja, Generalna skupština je na XXXI zasedanju, 1976. godine, u Rezoluciji usvojenoj tim povodom izrazila nezadovoljstvo zbog veoma slabih rezultata izvršavanja ciljeva Dekade, imajući posebno u vidu stvarne mere razoružanja i sporazuma o ograničenju naoružanja i štetne posledice za mir i ekonomski razvoj u svetu zbog rasipničke trke u naoružanju, posebno nuklearne.

Šesto i Sedmo specijalno zasedanje Generalne skupštine Ujedinjenih nacija (1974. i 1975. godine), na kojima su postavljene osnove novog međunarodnog ekonomskog poretka, još jednom su, u Deklaraciji i Programu akcije o uspostavljanju novog međunarodnog ekonomskog poretka, kao i u Povelji o ekonomskim pravima i dužnostima država, potvrdili da je trka u naoružanju nespojiva sa naporima za uspostavljanje novog međunarodnog ekonomskog poretka. Pored toga, potvrđen je i princip da sredstva oslobođena merama razoružanja treba izdvajati za unapređenje ekonomskog i socijalnog razvoja, posebno zemalja u razvoju. Prema raspoloživim podacima, za vreme prve polovine Dekade razvoja, od 1971. do 1975. godine, nivo pomoći zemalja u razvoju od strane razvijenih zemalja dostigao je iznos od svega 0,32% ukupnog nacionalnog dohotka razvijenih zemalja, znači ni polovinu onoga (0,7%) što je bilo predviđeno Dekadom razvoja.

Dok se trka u naoružanju, razvoju i gomilanju novih oružja odvija neometano, pregovori u Ujedinjenim nacijama i van tih okvira doneli su veoma skromne rezultate, nesrazmerne ulaganim naporima i opasnostima koje prete od tih oružja. Jugoslavija je više puta ukazivala, i u tome nismo usamljeni, da postoji nesklad između uloge namenjene Organizaciji ujedinjenih nacija u očuvanju međunarodnog mira i bezbednosti i mogućnosti da neposrednije utiče na proces i tok pregovaranja o merama razoružanja. To je bio jedan od povoda

odluke Generalne skupštine na XXX zasjedanju 1975. godine, da pristupi ispitivanju uloge Ujedinjenih nacija na polju razoružanja. Preporuke koje su u tom smislu usvojene na narednom zasjedanju Generalne skupštine, iako relativno skromne, omogućile su da se još jednom skrene pažnja na značaj problema razoružanja i ulogu koju Ujedinjene nacije treba da imaju u njihovom rešavanju.

Na osnovu preporuke Pete konferencije šefova država i vlada nesvrstanih zemalja održane u Kolombu avgusta 1976. godine, Generalna skupština je na svom XXXI zasjedanju iste godine, jednoglasno usvojila Odluku da se održi Specijalno zasjedanje Generalne skupštine UN posvećeno razoružanju u maju/junu 1978. godine, čime je još jednom dramatično podvučena potreba pojačanih napora svetske zajednice da se otvori proces razoružanja.

Ujedinjene nacije su, takođe, još 1965. godine, prihvatile ideju za održavanje Svetske konferencije o razoružanju, čiji je inicijator Prva konferencija nesvrstanih zemalja 1961. godine u Beogradu. Organizacija ujedinjenih nacija je u više navrata potvrđivala da bi konferencija, adekvatno pripremljena i održana u pogodnom momentu, mogla značajno doprineti stvari razoružanja. Radi toga je formiran i ad hoc Komitet za pripremu ove konferencije, ali se pokazalo da u njemu, zbog razlika u stavovima velikih sila, do sada nije bilo moguće postići konsenzus o sazivanju Svetske konferencije o razoružanju.

Sporazumi iz oblasti razoružanja koji su do sada postignuti odnose se, uglavnom, na delimične mere kontrole naoružanja i ograničenja izvesnih potencijalnih, tj. mogućih vidova trke u naoružavanju u nekim sredinama gde takvo oružje nije postojalo, kao što su Antarktik, morsko dno, kosmos. Jedini sporazum u oblasti razoružanja — Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje i gomilanja bakteriološkog (biološkog) i toksičkog oružja i o njihovom uništenju — koji je stupio na snagu 1975. godine, predstavlja stvarnu meru razoružanja, jer se njime predviđa i uništenje tih oružja. Zaključen je i izvestan broj sporazuma između nekih nuklearnih država o eliminisanju opasnosti od slučajnog izbijanja nuklearnog rata, čiji značaj, kao i nekih sporazuma o delimičnim merama, ne treba potcenjivati.

Od 1970. godine vode se bilateralni pregovori između SAD i SSSR-a o ograničenju strategijskog nuklearnog naoružavanja (tzv. SALT-pregovori) koji ulaze u fazu u kojoj se očekuje sklapanje konkretnog sporazuma o ograničenju strategijskog nuklearnog naoružavanja, kao koraka koji bi vodio ka značajnijim smanjenjima tog naoružanja.

Iako je prvi sporazum o ograničenju strategijskog naoružanja između SAD i SSSR (tzv. SALT-1), potpisan maja 1972. godine, imao određeni pozitivan efekat, jer je doveo do zaustavljanja daljeg razmeštaja antiraketnih sistema, ne bi ipak trebalo izgubiti iz vida činjenicu o ozbiljnoj neadekvatnosti tog sporazuma u odnosu na ograničavanje strategijskog naoružanja. Nakon tog sporazuma trka u strategijskom nuklearnom naoružanju nastavljena je u kvalitativnom pogledu. SALT-sporazum u celini, kojim se određuju plafoni nuklearnog strategijskog naoružanja, nije uticao na razvoj i razmeštaj tzv. MIRV bojevih glava (višestruke bojeve glave sa uređajem za samostalno navođenje). Ovi sporazumi nisu, na primer, sprečili da se svake godine povećava za oko 1000 komada broj nuklearnih bojevih glava za lansiranje pomoću interkontinentalnih raketa ili iz podmornica, mada je broj interkontinentalnih i podmorničkih lansera ostao relativno stabilan od 1972. godine.⁸

U poslednje vreme sa više optimizma se, takođe, govori o sklapanju sporazuma između SAD, SSSR i Velike Britanije o obustavljanju svih proba nuklearnog oružja, što bi neosporno predstavljalo značajan korak u pravcu ograničavanja trke u nuklearnom naoružavanju.

U okviru Konferencije komiteta za razoružanje u Ženevi, jedinog multilateralnog pregovaračkog organa u kome su zastupljene nesvrstane zemlje, među kojima je i Jugoslavija, čine se napor da se privеду kraju pregovori započeti 1971. godine o zabrani razvoja, proizvodnje i gomilanja, i o uništenju hemijskog oružja. Ovaj Komitet je dugo godina stagnirao u radu zbog nepostojanja političke spremnosti glavnih nuklearnih sila da se sklope sporazumi, čije je razmatranje preneto u okvire bilateralnog sporazumevanja velikih sila, što je takođe imalo negativan uticaj na njegov rad.

U toku su, takođe, pregovori između zemalja dva bloka u Beču o smanjenju oružanih snaga i naoružanja u centralnoj Evropi, međutim, više od pet godina, sve do sada, nije zabeležen napredak.

Početni rezultati postignuti u oblasti razoružavanja još uvek ne predstavljaju stvarne mere razoružanja. Mada, naravno, moramo pozdraviti rezultate koji su postignuti u bilateralnim pregovorima u vezi sa nekim merama ograničenja naoružavanja, ubeđeni smo da se suštinske mere razoružanja ne mogu postići bez učešća svih zemalja, jer se mir ne može trajno očuvati na bazi ravnoteže snaga ve-

⁸ Economic and Social Consequences of the Armaments Race and its Extremely Harmful Effects on World Peace and Security. Dokument UN A/32/88, 12. VIII 1977.

likih sila i blokova koji bi bili centralni faktori bezbednosti. Blokovo shvatanje da je bezbednost u svetu uslovljena ravnotežom snaga danas je sve manje osnovano, jer se u suštini radi o tome da današnja dinamika tehnološkog razvoja u oblasti naoružanja stalno destabilizuje tu ravnotežu. Zato je i neodrživa teza da više oružja u posedu blokova znači i više bezbednosti za svet. Tačno je upravo suprotno, tj. da bi ravnoteža koja bi bila zasnovana na manje oružja značila više bezbednosti. Sve države i svi narodi sveta su životno zainteresovani za suštinsku promenu sadašnje nepovoljne situacije, jer od toga zavise njihov opstanak i razvoj, tj. sudbina i sadašnjih i budućih generacija. Otuda razoružanje predstavlja jedan od najvažnijih i najkrupnijih zadataka međunarodne zajednice koji može biti ostvaren jedino snaženjem uticaja svetske Organizacije ujedinjenih nacija u rešavanju problema razoružanja, a koji su dugo vremena bili izuzeti iz njene neposredne nadležnosti.

III

Problem razoružanja je od samog početka bio u središtu pažnje nesvrstanih zemalja. Prevazilaženje teškoća u njegovom rešavanju, odnosno u otpočinjanju stvarnog procesa potpunog i trajnog razoružanja, uz odgovarajuću međunarodnu kontrolu, predstavljalo je jednu od glavnih preokupacija pokreta nesvrstanih zemalja još od momenta njegovog nastajanja i definisanja njegove političke platforme. U vezi s tim treba se podsetiti da su dvanaest azijsko-afričkih zemalja i Jugoslavija, koje su kasnije učestvovala na Prvoj konferenciji na vrhu nesvrstanih zemalja u Beogradu, još na XV zasedanju Generalne skupštine OUN, 1960. godine, podnele rezoluciju koja je sadržavala bitne elemente pozitivne platforme za dalji rad na rešavanju problema razoružanja.

Nesvrstane zemlje su uvek nastojale da konkretnim predlozima doprinesu obuzdavanju trke u naoružanju. Na svim svojim sastancima na vrhu, počev od Beograda 1961. godine pa do Pete konferencije u Kolombu, kao i na drugim skupovima, problemi razoružanja su zauzimali jedno od najvažnijih mesta njihovog dnevnog reda.

Na Beogradskoj konferenciji 1961. godine nesvrstane zemlje su pokrenule inicijativu za prevazilaženje hladnog rata i podele sveta na vojno-političke blokove. Tada su one odlučno istupile u prilog popuštanja međunarodne zategnutosti i pregovora među velikim silama. U vezi s tim, tražile su da se na novim osnovama pristupi tra-

ženju rešenja za probleme razoružanja. U tome smislu Konferencija se založila da velike sile »bez odlaganja« potpišu ugovor o opštem i potpunom razoružanju, da u rešavanju za ceo svet izvanredno važnih problema iz oblasti razoružanja uzmu učešća i nesvrstane zemlje, da se sve diskusije vode pod pokroviteljstvom OUN, da se što hitnije zaključi ugovor o zabrani svih nuklearnih proba, i da Generalna skupština OUN na svom narednom, XVI zasjedanju, usvoji rezoluciju o Specijalnom zasjedanju Generalne skupštine koja bi bila posvećena problemu razoružanja, ili, da se pod pokroviteljstvom OUN sazove Svetska konferencija o razoružanju.

Iz iznetog se vidi da je već u prvim dokumentima nesvrstanih zemalja bio prisutan zahtev da se pristupi opštem i potpunom razoružanju i da su, u isto vreme, podsticane i podržavane i ograničene mere u toj oblasti koje su mogle da znače korak napred u postizanju tog krajnjeg cilja.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija je na XVI zasjedanju 1961. godine (nakon Prve beogradske konferencije nesvrstanih zemalja) jednoglasno donela odluku da se Komitet za razoružanje, do tada sastavljen na paritetnoj osnovi između Istoka i Zapada, znači na usko blokovskoj osnovi, proširi sa 8 nesvrstanih i neutralnih zemalja. Ovim proširenjem nesvrstane i neutralne zemlje su i formalno priznate kao faktor i na planu rešavanja pitanja razoružanja.

U periodu od Beogradske do Kairske konferencije na vrhu došlo je do izvesnih pozitivnih promena u oblasti popuštanja međunarodne zategnutosti, koje su našle odraza i u oblasti pregovora između velikih sila o nekim ograničenim merama u oblasti razoružanja. Nesvrstane zemlje su u Kairu podržale mere, kao što su: Moskovski sporazum o zabrani nuklearnih proba u atmosferi, zahtevajući uz to da se zabrana proširi i na podzemne probe i da sve zemlje poštuju Sporazum; zatim Sporazum o nelansiranju u kosmos nuklearnog i drugog oružja za masovno uništavanje. Isto tako, Kairski sastanak je podržao predloge i namere koje su imale za cilj denuklearizaciju pojedinih delova sveta (u Africi, Aziji, Latinskoj Americi i Evropi), čiji su nosioci uglavnom bile zemlje tih regiona. Napori zemalja koje su se zalagale za ukidanje stranih vojnih baza na njihovim teritorijama dobile su u Kairu, takođe, punu podršku. Nesvrstane zemlje su na ovoj konferenciji ponovile predlog o zaključivanju sporazuma o opštem i potpunom razoružanju, tražeći, u isto vreme, da se sredstva koja se troše na naoružanje koriste za razvoj nedovoljno razvijenih zemalja. Polazeći od stanovišta da je problem razoružanja univerzalni problem i da u njegovom rešavanju moraju da učestvuju

sve zemlje — ne potcenjujući, naravno, posebnu odgovornost koju u toj oblasti imaju velike sile — nesvrstane zemlje su i ovom prilikom iznele predlog da se u okviru OUN sazove Svetska konferencija o razoružanju.

I na Trećoj konferenciji šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja u Lusaki, 1970. godine, nesvrstane zemlje su obnovile svoj raniji predlog da se u pogodno vreme sazove Svetska konferencija o razoružanju. Predložile su, takođe, da Generalna skupština OUN na svom jubilarnom XXV zasjedanju donese Program za dekadu razoružanja, Deklaraciju o Indijskom okeanu kao zoni mira i Deklaraciju o načelima o korišćenju morskog dna.

Na Četvrtoj konferenciji na vrhu u Alžiru, 1973. godine, jasno je istaknut stav nesvrstanih zemalja prema detantu. Ne potcenjujući značaj procesa popuštanja zategnutosti između velikih sila, nesvrstane zemlje su zaključile da se proces popuštanja, pregovaranja i sporazumevanja mora što pre proširiti na sve regione sveta, da obuhvati sve oblasti međunarodnih odnosa, a pre svega političku, vojnu i ekonomsku, i da sve zemlje sveta budu ravnopravni učesnici u tom procesu.

Polazeći od činjenice da ostvarenje postepenih, ali stalnih koraka u pravcu okončavanja trke u naoružavanju i postepeno preduzimanje koraka u pravcu stvarnog razoružanja, predstavljaju jednu od bitnih pretpostavki za uspešno građenje poverenja među zemljama, bez koga detant ne može da se stabilno kreće uzlaznom linijom, nesvrstane zemlje su i u Alžiru dale punu podršku svim postignutim merama i predlozima koji su vodili tom cilju. Ponovile su zahtev da se ukinu vojne baze i povuku strane trupe sa tuđih teritorija, ponovo su istakle zahtev da se ostvari pokretanje procesa opšteg i potpunog razoružanja, da se zabrani nuklearno oružje i njegova proizvodnja, da se zabrane probe ovim oružjima u svim sredinama i unište sve zalihe, da se zabrane hemijsko i bakteriološko oružje i da se sazove međunarodna konferencija o razoružanju, na kojoj bi učestvovala sve zemlje.

Na Konferenciji ministara inostranih poslova u Limi, 1975. godine, nesvrstane zemlje su još odlučnije stavile na dnevni red problem trke u naoružavanju i potrebu da međunarodna zajednica učini nove napore u pravcu razoružanja. Ovakav odlučan prilaz nesvrstanih zemalja logično je proisticao iz činjenice što se neobuzdana trka u naoružavanju stalno povećava kvantitativno i kvalitativno, posebno u oblasti nuklearnog oružja, i što je svet bio suočen, a on je to i danas, sa nagoveštajima stvaranja novog, tzv. totalnog oružja.

Sve je to vodilo ozbiljnom ugrožavanju svetskog mira i bezbednosti svih zemalja, posebno nesvrstanih i zemalja u razvoju.

Polazeći od takve ocene, ministri inostranih poslova nesvrstanih zemalja su se složili, što je ušlo i u Deklaraciju iz Lime, da se u OUN pokrene akcija za sazivanje, u što je moguće kraćem roku, svetske konferencije o razoružanju »uz učešće svih država na osnovu ravnopravnosti, na kojoj bi se odobrile direktive univerzalnog karaktera o razoružanju, a posebno razoružanju u korist međunarodne ekonomske saradnje«.

Uočavajući, međutim, teškoće i neslaganje među velikim silama u pogledu skorog sazivanja Svetske konferencije o razoružanju, na inicijativu Jugoslavije ministri inostranih poslova nesvrstanih zemalja su, u pomenutu Deklaraciju uneli stav da bi, u slučaju da se ne može postići saglasnost o sazivanju Svetske konferencije, trebalo sazvati Specijalno zasedanje Generalne skupštine OUN »kome bi se stavilo u zadatak da razmotri probleme razoružanja, kao što je predloženo u Deklaraciji Prve konferencije na vrhu nesvrstanih zemalja«. Nesvrstane zemlje su se u Limi složile da nastave akciju u okviru Komiteta za razoružanje »u cilju ubrzanja njegovog rada i zaključenja sporazuma o zabrani hemijskog oružja, obustavljanja nuklearnih podzemnih proba, a posebno, o usvajanju mera stvarnog razoružanja«.

Na Petoj konferenciji nesvrstanih zemalja u Kolombu pomenuti stavovi jednoglasno su potvrđeni i prihvaćeni. Na predlog predsednika Tita Peta konferencija u Kolombu opredelila se za saziv Specijalnog zasedanja Generalne skupštine OUN o razoružanju. Na osnovu odluke iz Kolomba, nesvrstane zemlje su na XXXI zasedanju Generalne skupštine OUN podnele predlog o sazivanju Specijalnog zasedanja Generalne skupštine OUN posvećenog razoružanju, što je i prihvaćeno.

Tako je, konačno, uz uporna nastojanja nesvrstanih zemalja da savladaju sve prepreke, krunisan napor koji su one u tom cilju ulagale još od 1961. godine, tj. od Prve beogradske konferencije nesvrstanih zemalja.

Odluka o sazivanju Specijalnog zasedanja ocenjena je od najšire međunarodne zajednice kao neophodna, pravovremena akcija, koja izražava rešenost međunarodne zajednice da se hitno i neodložno preduzmu konkretne mere za zaustavljanje trke u naoružanju, i da otpočne proces u pravcu opšteg i potpunog razoružanja, pod efikasnom međunarodnom kontrolom.

Za progresivne i demokratske snage sveta pitanje učvršćenja mira i aktivne miroljubive koegzistencije je ključno pitanje borbe, kako za izgradnju novih ravnopravnih međunarodnih odnosa tako i borbe u sopstvenim zemljama za demokratske društvene preobražaje i socijalizam.

Samo u uslovima mira i miroljubive koegzistencije moguća je uspešna borba za izgradnju međunarodnih odnosa na principima samoopredeljenja, pune nacionalne nezavisnosti, suverene jednakosti, nemešanja u unutrašnje poslove drugih, ravnopravnosti, slobodnog izbora puta društveno-ekonomskog i političkog razvitka, a to znači za uklanjanje iz međunarodnih odnosa dominacije, eksploatacije i neravnopravnosti u bilo kom vidu.

U nerazdvojnoj vezi sa borbom i zalaganjem za takve međunarodne odnose je borba progresivnih i demokratskih snaga svake zemlje za nove društvene odnose u tim zemljama, zasnovane na principima stvarnog demokratizma i socijalizma, a u skladu sa njihovim specifičnim uslovima i specifičnim putevima razvoja.

Iskustva pokazuju da hladni rat, konfrontacija između velikih sila i blokova i trka u naoružanju, koja iz tih suprotnosti proizilazi, otežavaju i borbu za novi međunarodni politički i ekonomski poredak i za progresivne promene — u bilo kojoj zemlji — postojećih društvenih odnosa zasnovanih na kapitalističkoj eksploataciji. U priilog toga govori niz primera iz istorije posleratnog razvoja u svetu.

Prelazak od hladnog rata na popuštanje međunarodne zategnutosti pre desetak godina otvorio je nove perspektive postepenog preastanja procesa popuštanja u aktivnu miroljubivu koegzistenciju.

Pojačana je aktivnost za ovaj novi pravac razvoja međunarodnih odnosa, a istovremeno i borba za progresivne preobražaje u nizu zemalja.

Ogroman značaj u tom procesu imala je pobeda naroda Indokine, oslobođenje portugalskih kolonija, rušenje fašističkih i vojno-fašističkih režima u Grčkoj, Portugaliji i Španiji i nastanak niza novih zemalja koje su izabrale put socijalističkog razvitka.

Daljem napretku u dovršenju dekolonizacije na jugu Afrike, rešavanju kriza kao što su one na Bliskom istoku i druge, produbljivanju i proširivanju procesa popuštanja međunarodne zategnutosti, izgradnji novog ekonomskog poretka i rešavanju problema razvoja zemalja u razvoju i drugih akutnih međunarodnih problema — svemu tome isprečila se kao najveća smetnja danas trka u naoru-

žanju koja se nastavlja i produžava, ograničavajući proces popuštanja i rešavanja aktuelnih međunarodnih problema.

Danas još više nego u ranijim periodima, progresivne i demokratske snage moraju da zauzmu jasan i odlučan stav o problemu razoružanja i da mobilišu svoje snage za rešavanje ovog problema koji ne samo što koči proces popuštanja, nacionalne emancipacije i progresivnih društvenih preobražaja, nego i veoma nestabilnu ravnotežu, na kojoj se zasniva sadašnji globalni mir i bezbednost u svetu, čini iz dana u dan sve nestabilnijom, preteći da jednog dana ugrozi održanje i ovakvog vrlo nesigurnog mira u svetu.

Radnička klasa, pre svega, a i svi ostali radni slojevi svih zemalja moraju postati svesni ovih opasnosti, kao i pune međuzavisnosti borbe za mir, pravednije međunarodne odnose i socijalizam, i borbe za razoružanje.

Sve radničke, komunističke, socijalističke i druge demokratske i napredne partije i snage u današnjoj situaciji nalaze se pred velikom odgovornošću da mobilišu javno mnjenje svojih zemalja i obezbede masovno učešće u borbi za zaustavljanje trke u naoružanju.

U tom duhu je formulisala svoje stavove o problemu razoružanja, kome je posvetila izvanredno veliku pažnju, i Berlinska konferencija komunističkih i radničkih partija, održana 1976. godine.

Nema ništa logičnije od isticanja da spoljna politika socijalističkih zemalja treba da bude jedan od stubova i glavnih nosilaca borbe progresivnih snaga sveta za mir, ravnopravne međunarodne odnose, miroljubivu koegzistenciju i opšti progres u svetu. Objašnjenje što ovo ne može da dođe do još punijeg izražaja nego što inače dolazi, može se naći jedino u postojanju antagonističkih vojno-političkih blokova i u činjenici da zemlje članice blokova u svojoj spoljnoj politici, po pravilu, nužno polaze sa blokovskih pozicija.

Dalji razvoj međunarodne situacije sigurno će nametnuti svim socijalističkim i drugim naprednim i demokratskim snagama sveta kao sve aktuelniji zadatak jačanje borbe za zaustavljanje trke u naoružanju i za opšte razoružanje, pod međunarodnom kontrolom. Može se sa velikom sigurnošću računati s tim da će se ovo pitanje zajedno sa problemom izgradnje novog ekonomskog poretka i razvoja učvrstiti definitivno, prema značaju i prioritetu, na prvom mestu na listi aktuelnih i dugoročnih međunarodnih problema.

Borba za opšte razoružanje neće moći i dalje ostati samo u domenu rada vlada i međunarodnih foruma, nego će morati da postane stvar masovne borbe svih radnih ljudi svake zemlje, pre svega radničke klase, stvar svih naroda. Uticaj ove borbe na politiku vlada

mora postati odlučujući. Bez takve borbe nije moguće suzbiti, ograničiti i konačno savladati uticaj imperijalističkih i drugih reakcionarnih snaga isto kao i vojno-industrijskog kompleksa i snaga militarizma, čiji su moć i uticaj na politiku vlade u stalnom porastu. Te snage dejstvuju u pravcu stalnog pojačanja trke u naoružanju, pružajući za sada nesavladiv otpor svim pokušajima da se zaustavi trka u naoružanju i otvori proces opšteg razoružanja.

V

Celokupna naša spoljna politika uvek je bila u službi učvršćenja nezavisnosti, suvereniteta, teritorijalnog integriteta i jačanja međunarodnog položaja socijalističke samoupravne i nesvrstane Jugoslavije i aktivno se zalagala za stvaranje takvih međunarodnih odnosa koji obezbeđuju neometan, svestrani razvoj, kako naše tako i svih drugih zemalja. Polazeći od te osnovne uloge i funkcije spoljne politike, Jugoslavija se u svakoj prilici uporno i dosledno zalagala, a zalagaće se i u buduće, za jačanje mira, za bezbednost i aktivnu miroljubivu koegzistenciju u svetu, za miroljubivo rešavanje međunarodnih problema, za puno učešće svih zemalja u razvoju ravnopravne međunarodne, političke, ekonomske i drugih vidova saradnje — ukratko, za ravnopravne, demokratske i stabilne međunarodne odnose.

Jugoslavija je uvek smatrala da je rešavanje pitanja razoružanja jedan od bitnih preduslova i sastavni deo uspešne borbe za izgradnju novih međunarodnih odnosa. To se naročito potvrdilo i postalo aktuelno sredinom pedesetih godina, kada je uglavnom postignuta vojna ravnoteža između velikih sila i blokova, i kada je došlo do ubrzanje trke u naoružanju, koja se i danas nastavlja. Upozoravajući na svu opasnost ovakvog razvoja, predsednik Tito je još 1955. godine u Saveznoj narodnoj skupštini rekao da treba smelo pristupiti razoružanju uopšte, »jer trka u naoružanju donosi osiromašenje svijeta, ruši standard života ljudi i stalno ugrožava njihove živote opasnošću od novih ratnih sukoba«.

Angažujući se na rešavanju problema razoružanja, Jugoslavija je uvek imala u vidu tesnu povezanost tog problema sa opštim stanjem međunarodnih odnosa. Izlažući jugoslovenske poglede o tome, predsednik Tito je, u govoru na XVI zasedanju Generalne skupštine OUN 1960. godine, pored ostalog, rekao: »Međuzavisnost stanja međunarodnih odnosa i situacije na polju razoružanja veoma je jasna i neposredna. Tu ne treba tražiti odakle da se počne, jer je očigledno

da treba ulagati najveće napore u oba pravca. Pogrešno je pri tom misliti da bi pri ostvarivanju međunarodnog razoružanja sve moglo ostati po starom — hladni rat, ratne pripreme i ostalo. Začarani krug bio bi probijen i međunarodni odnosi bi se mogli naći na pragu jedne nove ere. Razoružanje, u stvari, ako se posmatra iz dovoljno široke perspektive, znači svojevrsan oblik pozitivnog mijenjanja svijeta i odnosa u njemu«. Predsednik Tito je tom prilikom, takođe, istakao da smo mi čvrsto ubeđeni da »opšte i potpuno razoružanje nije nerealan cilj nego upravo jedino moguće trajno rješenje«.

Osnovni pravac našeg angažovanja u oblasti razoružanja bio je ostvarenje opšteg i potpunog razoružanja, uz odgovarajuću međunarodnu kontrolu. Ali mi smo, istovremeno, podržavali i sami predlagali zaključivanje sporazuma i o nekim početnim koracima razoružanja, odnosno obustave dalje trke u naoružanju, koji su, u datim uslovima, bili i praktično mogući. U tom smislu Jugoslavija je razvijala stalnu aktivnost u OUN i njenim specijalizovanim telima koja su se bavila ovim pitanjima, kao što su Komisija OUN za razoružanje, Komitet za razoružanje i dr.

Jugoslavija je stalno isticala potrebu da sve zemlje budu aktivno angažovane u rešavanju problema razoružanja, polazeći pri tome od toga da bi eventualni rat imao nesagledive razorne posledice za sve zemlje, kao i od činjenica da i sama trka u naoružavanju predstavlja stalnu opasnost za sve, da ozbiljno koči proces popuštanja međunarodne zategnutosti i da troši ogromna materijalna sredstva koja bi se mogla iskoristiti za razvoj i progres međunarodne zajednice.

Od osnivanja pokreta nesvrstanih zemalja i njegovog angažovanja u rešavanju problema razoružanja, Jugoslavija je svoju aktivnost u borbi za rešavanje problema razoružanja razvijala u najtešnjoj saradnji sa ostalim članicama pokreta nesvrstanosti. Danas se može s pravom konstatovati da je pokret nesvrstanih zemalja dao veoma veliki doprinos stvaranju odgovarajućih uslova, kako za otpočinjanje procesa pregovaranja o razoružanju uopšte tako i za usvajanje konkretnih delimičnih mera razoružanja.

Sazivanje Specijalnog zasedanja Generalne skupštine OUN o razoružanju, koje je Jugoslavija na Konferenciji šefova država ili vlada u Kolombu predložila, predstavlja izuzetno značajan međunarodni događaj, jer je to prvi put da se praktično sve zemlje direktno angažuju i daju svoj doprinos u iznalaženju rešenja za pitanja razoružanja.

Na Specijalno zasedanje o razoružanju gledamo kao na veoma važnu akciju koja čini deo procesa razoružanja. Osnovni cilj Speci-

jalnog zasedanja trebalo bi da bude, s jedne strane, da utvrdi glavne pravce i prioritet daljih aktivnosti i da formuliše strategiju Ujedinjenih nacija i cele međunarodne zajednice na polju razoružanja, a sa druge strane, da dâ nove podsticaje naporima koji su u toku na planu razoružanja. Specijalno zasedanje treba da bude, znači, najširi i najrepresntativniji međunarodni skup koji će načelno razmotriti ova pitanja, doneti Deklaraciju o razoružanju i usvojiti program razoružanja, a razmatranjem mehanizma pregovaranja o razoružanju, nastojati da doprinese jačanju uloge Ujedinjenih nacija i njihovom angažovanju u rešavanju ovog problema. Neophodan element ovog i ovakvog procesa je univerzalnost napora koji treba da se čine u tom pravcu, što naravno ne umanjuje ulogu stalnih članova Saveta bezbednosti, koji i po Povelji OUN imaju posebne odgovornosti za očuvanje međunarodnog mira i bezbednosti.

Deklaracija o razoružanju koja bi trebalo da bude doneta na Specijalnom zasedanju, po našem mišljenju, treba da sadrži zbir jasno formulisanih principa od dugoročnog značaja, kako onih koji su već dokazali svoju vrednost, tako i onih koje svakodnevno nameće životna praksa. Realizaciju ovih principa trebalo bi tako postaviti da se mere razoružanja sprovode na način da ni jedna država, niti grupa država, u procesu razoružanja ne postigne vojne prednosti u odnosu na drugu državu, ili grupu država, i da se obezbedi neophodna ravnoteža uzajamno prihvatljivih prava i obaveza između nuklearnih i nenuklearnih država.

Jedno od važnih pitanja koje, po našem mišljenju, treba da dobije odgovarajuće mesto u dokumentima Specijalnog zasedanja odnosi se na povezanost problema razoružanja i pitanja razvoja. Naime, postoji potreba da se identifikuje i istakne zajednički interes razvijenih i zemalja u razvoju da značajan deo sredstava koji bi se uštedeo od razoružanja bude usmeren za unapređenje ekonomskog i socijalnog razvoja naročito zemalja u razvoju, radi ostvarenja uzajamno korisne međunarodne ekonomske saradnje.

Na isti način treba da se afirmiše i princip da razvoj tehnologije i nauke uopšte predstavlja opšte dobro čovečanstva i da one ne mogu biti privilegija samo jedne zemlje ili grupe zemalja. Više puta smo istakli poseban značaj koji ima miroljubiva upotreba nuklearne energije i tehnologije i njeno uvođenje u energetske sisteme nenuklearnih zemalja, pre svega zemalja u razvoju. Jugoslavija će se i dalje suprotstavljati svim pokušajima da se, pod izgovorom sprečavanja širenja nuklearnog oružja, uspostavi potpuni monopol nuklearnih sila nad transferom i korišćenjem nuklearne tehnologije i

energije u miroljubive svrhe, i to na račun suvereniteta pojedinih nezavisnih zemalja kojima je nužna nuklearna tehnologija i energija u svrhe njihovog privrednog i društvenog razvoja. S druge strane, Jugoslavija će insistirati na tome da se pronađu međunarodna rešenja koja će, bez diskriminacije, obezbediti neometan transfer nuklearne tehnologije i goriva i njihovo korišćenje za ubrzani razvoj nenuklearnih zemalja, a pre svega zemalja u razvoju. Pri tome mi ćemo se, kao i do sada, držati preuzetih obaveza koje proističu iz Ugovora o neširenju nuklearnog oružja. Reč je, pre svega, o merama kontrole radi sprečavanja širenja tog oružja, koje se moraju primenjivati bez diskriminacije, u okviru Međunarodne agencije za atomsku energiju.

Jugoslavija pridaje poseban značaj jačanju uloge Organizacije ujedinjenih nacija na planu razoružanja, koja, na osnovu Povelje, ima primarnu ulogu i odgovornost za očuvanje međunarodnog mira i bezbednosti i za utvrđivanje principa i mehanizma koji se odnose na razoružanje. Jedan od bitnih uslova za ostvarenje takve uloge i jačanja odgovornosti Organizacije ujedinjenih nacija jeste u tome da se blagovremeno i na pogodan način obaveštava o toku i rezultatima pregovora o razoružanju koji se vode van njenog okrilja, budući da su svi narodi i države životno zainteresovani za rezultate takvih pregovora.

Specijalno zasedanje će nužno morati da izradi takav program akcije, odnosno program razoružanja, koji bi, po našem mišljenju, morao da bude dovoljno ambiciozan, ali i realno postavljen u takvim vremenskim okvirima u kojima može da se obezbedi njegovo izvršavanje. Kad govorimo o realnom programu, opšte razoružanje shvatamo kao dugotrajniji proces, a ne kao meru koja se preko noći može primeniti. Razoružanje kao proces shvatamo u tom smislu da se ono ostvaruje kao čitav niz postepenih i sukcesivnih koraka i mera koji vode najpre zaustavljanju trke u naoružanju a potom smanjivanju naoružanja, oružanih snaga i vojnih aktivnosti u kombinaciji sa nizom mera za jačanje poverenja među državama i mera kontrole sprovođenja usvojenih međunarodnih odluka o razoružanju. Svjesni smo toga da će i najbolji program ostati neispunjen ukoliko iza njega ne stoje rešenost i politička volja svih zemalja da se on ispuni. Programi su dobri jedino ako su realni i ako vode računa o uslovima u kojima ih treba izvršavati. Zato je nužno da se uz programe obezbedi i mehanizam pomoću koga bi se osigurao potreban kontinuitet njihovog izvršavanja, koji počinje sazivanjem Specijalnog zasedanja.

Specijalno zasjedanje posvećeno razoružanju treba, po našem mišljenju, da obezbedi novi pristup razmatranju problema razoružanja na osnovama koje bi omogućavale da pregovori o razoružanju teku uporedo sa tehnološkim razvojem i u skladu sa razvojem međunarodnih odnosa i stremljenjima međunarodne zajednice. Osnovna pretpostavka da se ovo postigne jeste, po našem dubokom uverenju, već pomenuta univerzalnost napora pod okriljem i uz aktivno angažovanje Ujedinjenih nacija, i to u svim fazama procesa pregovaranja. Pri tome treba posebno imati u vidu dužnost i ulogu koju u ostvarenju programa razoružanja imaju sve nuklearne sile. U traženju novih prilaza neophodno je sačuvati sve što se do sada pokazalo pozitivno, bilo da se radi o principima pregovaranja, programima razoružanja ili mehanizmima pregovaranja, i to pozitivno stalno prilagođavati savremenom razvoju međunarodnih odnosa. Ovo je osnova kojom će se vlada Jugoslavije rukovoditi na Specijalnom zasjedanju Ujedinjenih nacija posvećenom razoružanju.

VI

Danas je trka u naoružavanju dostigla kritičnu tačku na kojoj se svet nalazi pred sudbonosnom prekretnicom: ili će se zaustaviti trka u naoružavanju i otvoriti proces opšteg razoružanja pod strogom međunarodnom kontrolom, ili će trka u naoružavanju preći u novu etapu i u novi kvalitet, kada će se sve teže održavati ravnoteža u nuklearnom i konvencionalnom naoružavanju, što neizbežno mora svet sve više približavati izbijanju katastrofalnog ratnog sukoba širokih, a možda i globalnih razmera.

Po svemu sudeći, krajnje je vreme za međunarodnu akciju najširih razmera za zaustavljanje trke u naoružavanju i otvaranje procesa opšteg razoružanja.

Da li je taj cilj realan? Da li se mir može očuvati i kako?

Jugoslavija je više puta isticala svoju ocenu od koje polazi u opredeljenju za aktivno angažovanje u borbi za otvaranje procesa razoružanja, kao najosnovnijeg uslova za očuvanje trajnog mira i učvršćenje bezbednosti u svetu. Ta ocena je sledeća: mir nije osiguran i izbijanje novog svetskog rata, koji bi neizbežno bio nuklearni, ne može se isključiti, ali, rat nije neizbežan, pod uslovom da se sve zemlje i narodi, sve miroljubive, demokratske i progresivne snage sveta udruže i ujedine u borbi za rešavanje međunarodnih problema koji prouzrokuju zategnutost u međunarodnim odnosima

i opasne sporove i sukobe među državama, a pre svega za zaustavljanje trke u naoružavanju i za opšte razoružanje pod strogom međunarodnom kontrolom.

Spoljna politika Jugoslavije polazi od takve ocene u našoj aktivnosti i borbi za rešavanje problema razoružanja. Ona polazi od takve ocene i u čitavoj svojoj aktivnosti i borbi zajedno sa nesvrstanim i drugim miroljubivim zemljama, za očuvanje mira i bezbednosti u svetu.

Mi znamo da ima i drukčijih ocena. Poznata su nam gledišta prema kojima je svet uvek veoma mnogo govorio o razoružanju, a stalno pojačavao naoružavanje; da je razoružanje nedostižan cilj; da se trka u naoružavanju ne može zaustaviti i sl. Ako bismo povećali u tačnost takvih ocena morali bismo se pomiriti sa činjenicom da svet srlja ka katastrofalnom ratu. Tada bi zapretila opasnost da duboko razočaranje i demoralizacija najširih razmera postepeno zahvate zemlje i narode sveta.

Naše gledište, koje je zajedničko svim nesvrstanim zemljama, otvara perspektive za čovečanstvo da se može očuvati i učvrstiti mir u svetu i ohrabruje borbu naroda za očuvanje mira. Polazeći od takvog gledišta moguća je mobilizacija i udruživanje snaga svih naroda i zemalja sveta u borbi za očuvanje i učvršćenje mira, a to znači i u borbi za zaustavljanje opasne trke u naoružavanju i otvaranje procesa razoružanja i smanjivanja vojnih aktivnosti u svetu, u čemu vidimo jedan od najvažnijih uslova uspešne borbe za uspostavljanje trajnog mira i ravnopravne miroljubive međunarodne saradnje.

Borba za razoružanje ne može se voditi izolovano od borbe za rešavanje i drugih najvažnijih problema. Borba za razoružanje nema izgleda na uspeh, ako ne bi napredovao istovremeno i proces detanta, ako se popuštanje međunarodne zategnutosti ne bude sve više proširivalo na sve regione sveta i sve oblasti međunarodnih odnosa. Istovremeno, prvi uspešni koraci na putu opšteg razoružanja bitno bi doprineli jačanju procesa popuštanja međunarodne zategnutosti. Nema razoružanja bez detanta, niti produbljivanja procesa detanta bez zaustavljanja trke u naoružavanju i otvaranja procesa razoružanja.

Jačanje procesa popuštanja međunarodne zategnutosti moguće je samo rešavanjem svih aktuelnih međunarodnih problema, rešavanjem postojećih kriza, otvaranjem procesa opšteg razoružanja, rešavanjem gorućih međunarodnih ekonomskih problema, a pre svega otklanjanjem jaza koji se sve više produbljuje između zemalja u

razvoju i razvijenih zemalja, i razvijanjem miroljubive ravnopravne, političke, ekonomske, kulturne i druge saradnje između zemalja, na osnovi principa aktivne miroljubive koegzistencije, bez obzira na razlike ili sličnosti društvenih, ekonomskih i političkih sistema. Samo pod tim uslovima borba za razoružanje ima izgleda da bude uspešna i da svet postepeno dovede do opšteg razoružanja.

Borba za izgradnju novog međunarodnog ekonomskog i političkog poretka, zasnovanog na principima aktivne miroljubive koegzistencije i borba za razoružanje nerazdvojne su. Time će biti ispunjene sledeće decenije razvoja svetske zajednice naroda, a razvoj međunarodnih odnosa zavisiće od ishoda tih borbi.

Procesi popuštanja zategnutosti, izgradnje novih međunarodnih odnosa i novog međunarodnog ekonomskog poretka su otvoreni. Treba otvoriti proces zaustavljanja trke u naoružavanju i opšteg razoružanja. To je neposredni zadatak koji je na dnevnom redu svetske zajednice naroda i zemalja.

Sve to zajedno je jedinstven proces borbe za izgradnju novog, boljeg sveta koji će se razvijati u uslovima trajnog mira i ravnopravne miroljubive saradnje između zemalja i naroda.

Tome cilju teži i za ostvarenje tog cilja se bori spoljna politika Jugoslavije i svi narodi i narodnosti Jugoslavije. Tome cilju teže sve nesvrstane zemlje. Sve progresivne i demokratske snage imaju takvu viziju sveta koji treba izgraditi u decenijama koje su pred nama. Takva vizija sveta jedino može pokrenuti milionske mase svih naroda da uzmu u svoje ruke ostvarenje ovog velikog cilja i zadatka današnjih i budućih generacija.